

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/4.
Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **IN ALLE OPZICHTEN ONTHEEMD.
MARGOT DIJKGRAAF OVER LEVEN
EN WERK VAN HELLA HAASSE**

Hella S. Haasse (1918 – 2011) liet er geen enkele twijfel over bestaan: tijdens haar leven wenste zij geen biografie. Zij onderbouwde deze stellingname met het argument dat auteurs vaak hanteren, als zij weigeren object te worden van een levensbeschrijving: “Haar persoonlijke leven was toch helemaal niet boeiend! Daar viel niets over te vertellen. Zij was wat zij had geschreven”, zoals literatuurcritica Margot Dijkgraaf noteert in haar pas verschenen studie over Haasse.

Dijkgraaf deelt de mening van de auteur overigens niet. Al jong geïntrigeerd door het werk van Haasse, ontmoette zij de schrijfster pas toen deze de zeventig al was gepasseerd. Zij spraken elkaar sindsdien regelmatig en in mei 2004 ontstond het plan voor een boek over Haasses werk. Basis daarvoor zouden de meer dan tachtig interviews zijn die Dijkgraaf haar afnam.

Dat boek is nu, drie jaar na het overlijden van Haasse, verschenen met als titel: *Spiegelbeeld en schaduwspel. Het oeuvre van Hella S. Haasse*. “Ik heb de diepte van het spiegelende oppervlak gepeild, haar literaire beeld in de spiegel bestudeerd (...)”, schrijft Dijkgraaf enigszins plechtig aan het einde van haar inleiding. De formulering bevat een toespeling op *Oeroeg* (1948), de kleine roman waarmee Haasse haar naam vestigde. Het spiegelende oppervlak van een meer fungeert daarin als beeld voor de

Hella Haasse, Foto David Samyn.

ontoegankelijkheid van de inlandse titelfiguur. Zoals “schaduwspel” verwijst naar het boek dat veertig jaar later verscheen: *Schaduwbeeld of Het geheim van Appeltern* (1989). Van meet af aan wordt verondersteld dat “van ieder profiel (...) een deel in de schaduw” blijft.

De bewoordingen verraden dat Dijkgraaf zich niet tot het werk van Haasse beperkt. Op zoek naar de betekenis van wekerende motieven daarin, verwacht zij haar heil niet slechts van een grondige literaire analyse. Nee, zij wil weten “wat Haasse dreef”, en speurt daarbij in het bijzonder “naar de elementen die ze liever verdoezelde, waar ze bij voorkeur niet over sprak”. Het gaat hier primair om de biografie en niet om het oeuvre.

Dit blijkt ook uit de verantwoording, waarin Dijkgraaf rept van privé zaken die Haasse haar in vertrouwen meedeelde en niet in het boek terecht mochten komen. Zij heeft zich daaraan gehouden, met dien verstande dat zij wel “gelieerde thema’s uit haar werk” heeft belicht. Anders gezegd, op het spoor gezet door confidenties van de schrijfster, heeft Dijkgraaf bepaalde thema’s in haar werk onderzocht.

Ook uit de opzet van het boek spreekt het grote belang dat wordt gehecht aan de biografie van Hella Haasse. *Spiegelbeeld en schaduwspel* bestaat uit zeven hoofdstukken en kent een thematische ordening. ‘Indië en de natuur’ is de titel van het eerste hoofdstuk. De Indische romans die Haasse schreef,

komen daarin aan de orde: *Oeroeg*, *Heren van de thee* (1992) en *Sleutelooi* (2002). Maar ook bevat dit hoofdstuk portretten van haar vader en moeder, die voor dit werk nauwelijks van belang zijn.

De biografisch-chronologische lijn wordt doorgetrokken in het volgende hoofdstuk, 'Ontheemding', dat de studiejaren van Hella Haasse in Amsterdam beschrijft. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog is zij afgesneden van haar geboorteland en haar daar verblijvende familieleden. Zij ontmoet in deze periode Jan van Lelyveld, met wie zij in 1944 zal trouwen. Op de paragraaf waarin dit belangrijke levensfeit wordt vermeld, volgt het subhoofdstuk 'De meermin of de onbereikbaarheid van de ander'. Een voorbeeld, dunkt mij, van de werkwijze die Dijkgraaf in de verantwoording aanduidt: een vertrouwelijke mededeling over het leven van Haasse, in dit geval haar echtgenoot, is aanleiding een thema in haar werk na te gaan.

Volgende hoofdstukken handelen over Haasses intense belangstelling voor het verleden, over 'De vrouw en het huwelijk' (waarbij in het oog springt dat zij daarover in haar essayistische werk veel gematigder en hoopvoller oordeelt dan in haar op dit punt illusievolle romans), over 'Engagement' (Haasse heeft zich steeds wars betoond van ongenueanceerde standpunten, ook in de roerige jaren zestig) en over de rol van de verbeelding in haar leven. Al in de vroege roman *De verborgen bron* (1950) wordt duidelijk dat er een permanente spanning bestaat tussen het beslag dat het leven van alledag op de schrijfster legt en de levenshouding die de creatieve verbeelding vereist. Haasse sprak in dit verband van haar "daimoon".

In het slothoofdstuk brengt Dijkgraaf de bevindingen van de voorgaande zes hoofdstukken bij elkaar. In deze afronding valt eens te meer op dat de biografie de leidraad vormt van haar studie. 'Het geheim van Hella S. Haasse' luidt de titel van dit hoofdstuk, die weliswaar geheel in de geest is van haar werk, waarin steeds weer sprake is van geheimen, labyrinten en speurtochten, maar hier betrekking heeft op het leven van de schrijfster. Bovendien roept de titel de vraag op wat Dijkgraaf doet veronderstellen dat daarin een geheim aanwezig is.

Zonder dat deze vraag een bevredigend antwoord krijgt, wordt Hella Haasse gekenschetst als "een in

alle opzichten ontheemd auteur. Een schrijver in ballingschap". Daaraan is de verbanning uit haar moederland debet, het feit dat zij in de schaduw bleef van spraakmakende mannelijke collega's als Willem Frederik Hermans, Gerard Reve en Harry Mulisch, en haar huwelijk. Aan de langdurige verbintenis, van 1944 tot 2008, met een ontoegankelijke man, die zijn vrouw belemmerde in haar creatieve en sociale leven, wordt in dit verband het meeste gewicht toegekend.

Spiegelbeeld en schaduwspel is een waardevol boek voor wie geïnteresseerd is in het werk van Haasse. Margot Dijkgraaf laat zien dat zij daarin uitstekend thuis is. Haar boek volgt de traditionele opzet waarin aandacht voor werk en leven met elkaar worden gecombineerd. Sterker, anders dan de ondertitel, *Het oeuvre van Hella S. Haasse*, belooft, ligt de nadruk op het leven van de auteur. De studie heeft eerder het karakter van een gemankeerde biografie dan van een thematische analyse van Haasses werk. Zoals Hella S. Haasse in haar werk speurde naar de drijfveren van haar historische personages, volgt Margot Dijkgraaf deze weg in haar boek.

G.F.H. RAAT

MARGOT DIJKGRAAF, *Spiegelbeeld en schaduwspel. Het oeuvre van Hella S. Haasse*, Querido, Amsterdam, 2014, 351 p.
Meer over Hella Haasse: www.onserfdeel.be/hellahaasse.